

# EVALUAREA UNOR CONSIDERAȚII PALEOCLIMATICE ȘI CRONOSTRATIGRAFICE MAI VECHI ȘI IMPLICAȚIILE LOR ASUPRA INTERPRETĂRILOR PALEOCULTURALE ACTUALE

Marin Cârciumaru\*

**Summary:** The introduction of the chronostratigraphic scale, which was based on the evaluation of the archaeological deposits belonging to the paleolithic sites, has helped to the reinterpretation of the paleolithic cultures in a chronological light.

There are in debate priorities concerning this specific European Paleolithic and also the need and the advantages of using a chronostratigraphic scale in order to show the characteristics of a geographical area instead of using other chronostratigraphic systems belonging to different remote geographical regions.

**Key words:** Paleolithic, Chronostratigraphy, Chronology, Musterian, Aurignacien, Gravetien.

Considerații geocronologice asupra paleoliticului din România au apărut relativ de timpuriu, odată cu primele cercetări întreprinse de N. N. Moroșan<sup>1</sup> în terasele Prutului și continuate aproape obsesiv de C. S. Nicolăescu-Plopșor<sup>2</sup>.

---

\* Universitatea „Valahia” din Târgoviște, Facultatea de Științe Umaniste, Str. Locotenent Stancu Ion, nr. 34-36, Târgoviște, 0200, jud. Dâmbovița, e-mail: [mcarciumaru@yahoo.com](mailto:mcarciumaru@yahoo.com)

<sup>1</sup> N. N. Moroșan, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologique, leur faune, flore et produits d'industrie)*, Anuarul Institutului Geologic al României, vol. XIX, 1935-1936.

<sup>2</sup> C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le paléolithique dans la R. P. Roumaine à la lumière des dernières recherches*, Dacia, N.S., 1957, I, p. 41-60; Idem, *Les phénomènes périglaciaire et la géochronologie du paléolithique supérieur de terrasse en Roumanie*, Dacia, N. S., 1958, II, p. 383-391; Idem, *Noi puncte de vedere în cercetarea și interpretarea paleoliticului (Nouveaux points de vue au sujet des recherches et de l'interprétation du paléolithique)*, SCIV, T. IX, 1958, nr. 1, p. 170-172; Idem, *Discuții pe marginea paleoliticului de sfârșit și începuturilor neoliticului nostru (Discussion autour du Paléolithique finissant et du Néolithique en Roumanie)*, SCIV, T. X, 1959, nr. 2, p. 221-235; Idem, *Apariția societății omenești și începuturile organizării gentilice matriarhale. Epoca veche și mijlocie apietrei (Paleoliticul și mezoliticul) (L'apparition de la société humaine et les débuts de l'organisation gentilice matriarcale. Les époques ancienne et moyenne de l'âge de la pierre. (Le paléolithique et le mésolithique))* Istoria României, 1, 1960, p.3-25 și 27-29; Idem, *Geochronology of the Paleolithic in România*, Dacia, N. S., V, p. 5-19; Idem, 1961, *Fenomenele periglaciare și stratigrafia paleoliticului (Les phénomènes périglaciaires et la stratigraphie du paléolithique)*, SCIV, XII, 1961, 1, p.65-73.

Estimările cronostratigrafice se bazează în special pe studiul faunei fosile, mai puțin pe observațiile stratigrafice și foarte rar pe cele care priveau formele periglaciare, adesea incomplete și inegale în raport cu ansamblul așezărilor paleolitice.

Având în vedere faptul că sistemul cronologic care domina arheologia paleoliticului era cel alpin, adoptat pentru Europa Centrală cu împărțirea tripartită a würmului, toate culturile paleolitice identificate în România au fost raportate la acest cadru cronologic. În aceste condiții, după C. S. Nicolăescu-Plopșor, Musterianul din peștera Curată de la Nandru s-a desfășurat în Würm I și Würm I-II, ca și în peștera Bordul Mare de la Ohaba Ponor și peștera Cioarei de la Boroșteni, cel din peștera Spurcată doar în Würm I-II, precum cel din peștera Hoților de la Băile Herculane, iar, ca o excepție, Musterianul din peștera Gura Cheii de la Râșnov era considerat contemporan cu Würm II<sup>3</sup>. Este evident că aprecierile asupra vârstei musterianului din peșterile carpatice se bazează pe rezultatele unor metode care nu puteau oferi date suficient de concrete, erau mult prea generale și cu o mare doză de relativitate.

Totuși, cu toate aceste cunoștințe geocronologice restrânse, C. S. Nicolăescu-Plopșor, mai degrabă intuitiv, făcea observații foarte interesante asupra paleoliticului din primele peșteri carpatice. La Baia de Fier în peștera Muierilor și la Ohaba Ponor în peștera Bordul Mare, au fost relevate, în mediu musterian, forme bifaciale obținute prin tehnica de cioplire prezeletiană, caracteristică tranziției formelor din Acheuleanul superior (bifaciala plată, foarte frecventă în Musterianul superior) spre forme foliacee syeletiene sau solutreene. Toate aceste caracteristici l-au făcut să considere Paleoliticul din peșterile carpatice din România ca un *Musterian superior prelungit, tardiv, degenerat*. Pentru el, materialul litic din aceste peșteri apărea intim legat de Musterian, unic din punct de vedere morfologic, fără a fi contemporan Musterianului clasic din vest sau musterianului din nord-estul României, pe terasele Prutului. Prolungirea acestei culturi sub forme arhaice în peșterile noastre provin din utilizarea materiei prime grosiere. C.S.Nicolăescu-Plopșor considera această cultură «musteriană» contemporană cu *Homo sapiens fossilis*. În acea epocă el a definit Musterianul din România ca un „Musterian prezeletian”<sup>4</sup>.

L. Roșu<sup>5</sup>, la rândul său, se dovedea extrem de inspirat atunci când susținea persistența tehnicii musteriene în Aurignacian, preconizând posibilitatea prelungirii musterianului în România până în interstadiul Würm II-III, fără ca să aducă însă nici el argumente directe în acest sens.

---

<sup>3</sup> C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Geochronology of the Paleolithic in România.....*; C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, I. Pop, *Săpăturile din peștera Gura Cheii-Râșnov (Fouilles dans la grotte de Gura Cheii-Râșnov)*, Materiale, VIII, 1962, p.113-118.

<sup>4</sup> C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le paléolithique dans la R. P. Roumaine à la lumière des dernières recherches.....*

<sup>5</sup> L. Roșu, *Die Mousterien-Funde von Salzburg (Ocna Sibiului)*, Forschungen zur Volks- und Landeskunde, 1963, 6, p. 123-127; Idem, *Unele aspecte ale paleoliticului superior în România (Résumé)*, Rev. Muzeelor, III, 1966, nr. 6, p. 481-484; Idem, *În legătură cu musterianul întârziat din România (resumé)*, Rev. Muzeelor, IV, 1967, nr. 6, p. 514.

În anul 1973, noi publicăm un articol în care, pentru prima dată, pe baza cercetării laborioase a depozitelor din peșterile Curată și Spurcată de la Nandru și Bordul Mare de la Ohaba Ponor, se aduceau argumente directe și pertinente pentru un nou sistem cronologic și o altă geocronologie a culturii musteriene<sup>6</sup>. Cercetările se bazau în primul rând pe studiile palinologice, dar și pe corelarea acestora cu datele, deja existente, de faună fosilă și reinterprețarea, din punct de vedere sedimentologic, a depozitelor respective. În lipsa totală a datărilor absolute, fazele de vegetație, precizate prin studiul polenului fosil din peșterile menționate din sud-vestul Transilvaniei, au fost corelate cu cele cunoscute și bine datate prin C-14 din vestul Europei, în cadrul unui sistem cronologic care abandonase de mult timp sistemul cronologiei alpine. Tot atunci, s-a declanșat noul sistem cronologic al pleistocenului superior din România, care propunea pentru toate oscilațiile climatice identificate denumiri ale unor situri arheologice în care au fost mai bine definite; în acest caz, *complexul interstadial Nandru* și *complexul interstadial Ohaba* cu subîmpărțirile lor specifice. Corelațiile menționate implicau introducerea unor noțiuni noi, cum ar fi: *faza Nandru 1* = Amersfoort; *faza Nandru 2* = Brörup; *faza Nandru 3* = Oderrade; *faza Nandru 4 a* = Moershoofd; *faza Nandru 4 b* = Laufen (înlocuit în 1979 cu Hengelo mai bine definit, în măsura în care Laufen devenise o noțiune discutabilă); *Ohaba A* = Arcy; *Ohaba B* = Stillfried B (M. Cârciumaru, 1973; 1979). Implicit, corelațiile respective, presupuneau acceptarea vârstelor obținute pentru interstadiile din vestul Europei pe baza datărilor C-14 efectuate la acea dată, adică: Amersfoort = 63.500 B. P.; Brörup = 60.800-59.100 B. P.; Oderrade = 58.100-56.700 B. P.; Moershoofd = 49.950-42.950 B. P.; Hengelo = 38.950-36.950 B. P. (Laufen = 40.760-37.000 B.P.); Arcy-Stillfried B = 32.550-28.300 B. P.

Implicațiile corelațiilor respective, poate la început nepercepute cu toate consecințele lor asupra cronologiei culturilor cu care erau contemporane în depozitele peșterilor studiate, aveau, ulterior, să producă din ce în ce mai mult un șoc tot mai greu de acceptat, poate justificat, dacă avem în vedere percepția de până atunci a vârstei musterianului în general în Europa și apriori în România.

Impactul cronologiei absolute a musterianului din România, mai exact acceptarea vârstei de circa 28.000 B. P. pentru această cultură, nu a fost ușor de admis, cu atât mai mult cu cât, conform sistemului cronologic alpin nu se beneficia de corelații conforme cu acest concept și în nici un caz de datări absolute raportate la acest sistem, de altfel de mult depășit. În consecință era imposibil de estimat vârste absolute, întrucât nu prea existau datări pe depozite încadrate conform cronologiei alpine. În aceste condiții, grație corelațiilor pe care le propuneam la acea vreme între oscilațiile climatice precizate palinologic în România și cele deja cunoscute și bine datate din Pleistocenul superior din vestul Europei, având în vedere că studiile noastre au fost efectuate în strate paleolitice, am putut, pentru

---

<sup>6</sup> M. Cârciumaru, *Câteva aspecte privind oscilațiile climatului din Pleistocenul superior în sud-vestul Transilvaniei (Quelques aspects des oscillations climatiques du Pléistocène supérieur dans le sud-ouest de la Transylvanie)*, SCIV, T. 24, 1973, nr. 2, p. 179-205.

prima dată, în lipsa, atunci, a oricăror datări absolute, să afirmăm o vârstă așa de târzie pentru Musterianul din România. Practic, însemna că noi întineream Musterianul cu mai multe zeci de mii de ani, sau mai bine zis acele strate atribuite până atunci acestei culturi. Noi recomandam, de altfel, ceva mai târziu, în anul 1980, când deja făcusem cunoscută situația geocronologică a musterianului din diverse așezări din țara noastră, „o verificare, din punct de vedere tipologic, a materialului arheologic specific acestei perioade”<sup>7</sup>.

În mod concret, Musterianul din peștera Bordul Mare de la Ohaba Ponor s-a desfășurat după cum urmează: Musterianul I = stadiul glaciatic care a precedat *complexul interstadial Nandru*; Musterianul II sfârșește în faza *Nandru 1*; Musterianul III = stadiul glaciatic dintre *complexele interstadiale Nandru și Ohaba*; Musterianul IV = *complexul interstadial Ohaba*. Așa cum a relevat diagrama polinică, în peștera Bordul Mare sedimentul specific fazelor *Nandru 3 și 4* a fost remaniat<sup>8</sup>. Înseamnă că noi estimăm pentru Musterianul III o vârstă posterioară fazei *Nandru 3*, contemporană cu Moershoofd (49.950-42.950 B. P.) și fazei *Nandru 4* corelată cu Hengelo (38.950-36.950 B. P.), iar pentru Musterianul IV o desfășurare în cadrul complexului *interstadial Ohaba* similar cu Arcy-Stillfried B (32.550-28.200 B. P.). Trebuie să spunem că datările obținute ulterior au indicat că Musterianul III din această peșteră s-a derulat între 45.500 + 3.500/-2.400 B. P. (GrN 14.626) și 39.200 + 4.500/-2.900 B. P. (GrN 11.618), iar pentru Musterianul IV beneficiem de o datare de 28.780 ± 290 B. P. (GrN 14.627).

Deoarece începutul sedimentării stratului musterian III a fost afectat de procese de remaniere, fapt remarcat de la început prin interpretarea diagramei polinice, datările C-14 apar într-o oarecare măsură discutabile. Fără a fi aberante ele rămân elemente care sunt în concordanță cu situația cronoclimatică.

În schimb, datarea de 28.780 ± 290 B. P. pentru Musterianul IV este extrem de importantă întrucât a confirmat în mod cert ipoteza emisă de noi asupra persistenței acestei culturi până la vârsta de circa 28.000 de ani. Este cu atât mai regretabil cu cât ea a fost ținută o bună perioadă „secretă”, pentru ca estimările noastre să nu primească o confirmare printr-o datare absolută, tocmai într-o perioadă când se căuta o etapă climatică suficient de reprezentativă pentru acest interstadiu (Arcy-Paudorf; Arcy-Stillfried B; Arcy-Kesselt) în care ambele oscilații să fie definite în același depozit. Întrucât pentru *complexul interstadial Ohaba* nu cunoșteam nici o datare C-14, când s-a discutat o astfel de oportunitate, cu ocazia Colocviului „*El Cuadro géocronológico del Paleolítico superior inicial*” de la Leon din Spania, s-a pierdut șansa de a oferi pentru schema pleistocenului superior din Europa o importantă perioadă interstadială, care era definită în România.

---

<sup>7</sup> M. Cărciumaru, *Mediul geografic în Pleistocenul superior și culturile paleolitice din România (The geographic environment in the Upper Pleistocene and the palaeolithic cultures in Romania)*, Editura Academiei Române, București, 1980, 268 p., 85 fig., 22 tab, p. 245.

<sup>8</sup> M. Cărciumaru, *Câteva aspecte privind oscilațiile climatului din Pleistocenul superior în sud-vestul Transilvaniei.....*

Analiza polinică a încadrat Musterianul I c din peștera Curată de la Nandru între partea de început a stadiului glaciatic și sfârșitul acestui stadiu care precede *complexul interstadial Ohaba*; Musterianul I b este contemporan începutului *complexului interstadial Ohaba*, iar Musterianul I a acestui complex interstadial<sup>9</sup>.

Pentru Musterianul I b - I a au fost obținute în ultima vreme, pe cărbune de lemn, două datări C-14 coerente de 29.940 + 420/-400 B. P. (GrA 13.249) și 28.250 + 350/-530 B. P. (GrA 13.250) [(există și o datare cu grad de relativitate de >31.700 (GrN 24.326)]. Pentru aceleași strate au fost efectuate datări și pe colagen, dar din păcate, din cele trei vârste, două sunt nesigure: GrN 24.224 > 39.600; GrN 24.223 > 36.300 și GrN 24.222 = 45.200 + 4.200/-2.700 B. P.

Musterianul II c își începe evoluția în cea de a doua jumătate a oscilației climatice *Nandru II* și se dezvoltă până spre sfârșitul etapei reci care precede *faza Nandru 3*, când se intră în Musterianul II b care persistă până la începutul fazei *Nandru 4 a* și continuă cu Musterianul II a care se încheie înainte de sfârșitul fazei *Nandru 4 b*<sup>10</sup>. Datarea de 40.800 + 1.050/-930 B. P. este mult prea tânără față de încadrarea prin studiul palinologic în *oscilația climatică Nandru II* și etapa rece care i-a urmat, cea de 47.000 și 45.000 de ani sunt mult prea relative, în schimb, cea de 44.600 + 1.900/-1.500 B. P. își găsește autenticitatea în încadrarea stratului II a, pentru că, conform corelațiilor propuse de noi, își începe existența după circa 46.000 de ani și persistă până spre 37.000 B. P.

În ceea ce privește nivelul musterian din peștera Spurcată, încadrat palinologic în stadiul glaciatic dintre complexe interstadiile *Nandru* și *Ohaba*, este în concordanță perfectă cu datarea de 30.000 + 1.900/-1.500 B. P. (GrN 14.622).

Revenind la etapele în care s-a conturat și, treptat, cristalizat schema geocronologică a pleistocenului superior din România, trebuie să amintim că la începutul anilor '70 apăreau rezultatele cercetărilor interdisciplinare în peștera Hoților de la Băile Herculane, în care, independent unul de altul, E. Terzea<sup>11</sup> și M. Cârciumaru<sup>12</sup> ajungeau la concluzii care se corelau foarte bine din punct de vedere al definirii paleoclimatului în care se produsese sedimentarea stratelor care înglobau nivelurile culturale depistate în această peșteră. Mai mult, studiul palinologic reușea să releve alte oscilații climatice, precum *Herculane I* (corelată de atunci cu Tursac) și *Herculane II*, cu două subfaze (corelate cu oscilațiile Laugerie și Lascaux). În mod curios, conform paralelizărilor pe care le propuneam, așa zisul Paleolitic cuarțitic de aici nu se vedea mai tânăr decât complexul interstadial Ohaba (circa 32.550 B. P.), iar slaba locuire aurignaciană, a

---

<sup>9</sup> *Ibidem*

<sup>10</sup> *Ibidem*

<sup>11</sup> E. Terzea, *Les Mammifères quaternaire de deux grottes des Carpates roumaines*, Travaux de l'Inst. Spéol. « Émile Racovitza », X, 1971, p. 279-300.

<sup>12</sup> M. Cârciumaru, *Condițiile climatice din timpul sedimentării depozitelor pleistocene din peștera Hoților de la Băile Herculane (Les conditions climatiques à l'époque de sédimentation des dépôts pléistocènes de « Peștera Hoților » à Băile Herculane)*, SCIVA, T. 25, 1974, nr. 3, p. 351-357.

fost contemporană cu *Herculane I* (în jur de 23.130 B. P.) și etapa rece care a precedat-o<sup>13</sup>.

Deoarece în această peșteră există acum pentru locuirea aurignaciană o datare de  $25.940 \pm 230$  B. P. (GrN 16.980), vom menționa că prin corelațiile pe care le avansam, presupuneam apriori pentru acest strat o vârstă posterioară vârstei de 26.000 B. P., după cum se vede în conformitate cu datarea C-14 obținută ulterior.

Rezultatele studiului polinic, alături de analiza granulometrică a sedimentului și bineînțeles datele paleofaunistice din peștera Gura Cheii de la Râșnov aveau să confirme, din punct de vedere al succesiunii oscilațiilor climatice, pe cele din peștera Hoților și aveau să aducă confirmări extrem de importante privind vârsta culturilor paleolitice<sup>14</sup>, cu atât mai mult cu cât era prima peșteră cercetată până atunci de noi în care se întâlnea succesiunea celor trei importante culturi paleolitice: Musterian, Aurignacian (?), Gravetian.

Astfel, Musterianul se dovedea a fi fost contemporan cu *oscilația climatică Ohaba A* și o parte din *oscilația climatică Ohaba B*, Aurignacianul era specific în mare parte etapei reci care a precedat *oscilația climatică Herculane I* și primei părți a acestei oscilații, iar Gravetianul stadiului glaciatic care a succedat acestei oscilații climatice<sup>15</sup>. Ulterior, diagrama polinică avea să fie reinterpretată pentru partea inferioară a depozitului, în sensul că spectrele polinice de sub adâncimea de 160 cm până pe patul peșterii au fost atribuite fazei *Nandru 2* din cadrul complexului *interstadial Nandru*<sup>16</sup> și implicit Musterianul I, rezultat în urma revizuirii împărțirii stratului Musterian în două niveluri – I și II (a-b)<sup>17</sup>.

Datările C-14, publicate ulterior primelor noastre estimări, au precizat pentru Musterianul II următoarele vârste  $33.300 \pm 900$  B. P. (GrN 13.009);  $30.450 \pm 300$  B. P. (GrN 13.008);  $29.700 \pm 1.700/-1.400$  B. P. (GrN 11.619);  $28.900 \pm 2.400/-1.800$  B. P. (GrN 14.620), care confirmă aproape întru totul aprecierile noastre privind vârsta absolută a musterianului din peștera Gura Cheii pe baza paralelizării complexului *interstadial Ohaba* cu Arcy-Stillfried B, datat la acea dată între 32.550-28.200 B. P. În ceea ce privește Gravetianul, plasat prin studiul polinic în stadiul glaciatic posterior oscilației climatice Herculane I, paralelizată, la rândul său, cu oscilația climatică Tursac, datată atunci la peste 23.000 B.P.<sup>18</sup>, ne îndreptățește să constatăm veridicitatea estimărilor noastre (Gravetianul a fost datat la  $22.190 \pm 90$  B. P. – GrN 14.621).

---

<sup>13</sup> *Ibidem*

<sup>14</sup> M. Cărciumaru, V. Glăvan, Analiza polinică și granulometrică a sedimentelor din peștera Gura Cheii (Râșnov) (Analyse pollinique et granulométrique des sédiments de la grotte « Gura Cheii » (Rîșnov), SCIVA, 26, 1975, 1, p. 9-15.

<sup>15</sup> *Ibidem*

<sup>16</sup> M. Cărciumaru, *Le Paléolithique en Roumanie*, Editions Jérôme Millon, Grenoble, 1999, 260 p., 100 fig., 19 tab. (ISBN 2-84137-082-8).

<sup>17</sup> Al. Păunescu, *Paleoliticul din peștera Gura Cheii-Râșnov și unele considerații privind cronologia locuirilor paleolitice din sud-estul Transilvaniei*, SCIVA, 42, 1991, 1-2, p. 5-20.

<sup>18</sup> M. Cărciumaru, V. Glăvan, op. cit. p. 9-15.

Este regretabil că atât studiul, care s-a dorit monografic, asupra cercetărilor arheologice din această peșteră, publicat de Al. Păunescu în anul 1991, cât și studiul microfaunei din această peșteră efectuat de fiica sa Alexandra Cristina Păunescu<sup>19</sup>, au ignorat deliberat studiile noastre, în dorința evidentă de a nu recunoaște autenticitatea supozițiilor cronologice exprimate cu mult înaintea publicării datărilor C-14 din această peșteră.

Celebra așezare de la Ripiceni-Izvor a beneficiat de cercetări interdisciplinare publicate într-un unic articol în anul 1976, care reunea considerațiile litologice și paleopedologice, palinologia unui profil de circa 10 m grosime, studiile asupra mineralelor grele, faunei malacologice și mamalogice, cărbunilor de lemn fosil etc. Existau chiar și trei datări C-14 efectuate la laboratorul din Berlin, considerate la acea vreme în mare parte ca aberante<sup>20</sup>.

N. N. Moroșan<sup>21</sup> încadra piesele Levallois descoperite în pietrișurile de terasă în Würm 1, socotindu-le contemporane cu Musterianul inferior, nedescoperit până atunci în Podișul Moldovei. Această ipoteză era înșușită și de C. S. Nicolăescu-Plopșor<sup>22</sup>. Prin analiza polinică, M. Cârciuraru considera pietrișurile terasei de 13 m de la Ripiceni-Izvor contemporane probabil cu *complexul de încălzire Boroșteni*, fără a exclude posibilitatea ca această secvență stratigrafică să cuprindă și depozite mai vechi *in situ* sau remaniate<sup>23</sup>. Musterianul „cu toporașe de mână” de la Ripiceni-Izvor este atribuit de N. N. Moroșan<sup>24</sup> perioadei care urmează primului stadiu glaciatic würmian, ceea ce însemna că solul fosil mlăștinos din partea inferioară a profilului, care reprezintă și începutul locuirii musteriene, ar aparține interstadiului Würm 1-2.

Al. Păunescu considera că nivelurile musteriene I-III aparțin faciesului Musterian tipic de debitaj Levallois, nivelurile IV-V faciesului Musterian de tradiție acheuleană de debitaj Levallois<sup>25</sup>.

Aceste niveluri culturale, în raport cu diagrama polinică, s-au plasat în felul următor: Musterianul tipic de debitaj Levallois (nivelurile I-III) este contemporan cu *oscilația climatică Nandru B* din cadrul complexului *interstadial Nandru*, probabil în cea mai mare parte cu faza *Nandru 2*, paralelă de noi cu

---

<sup>19</sup> Al. C. Păunescu, *Les microvertébrés de la grotte Gura Cheii – Râșnov (département de Brașov, Roumanie): paléontologie et paléocéologie*, Buletinul Muzeului « Teohari Antonescu », Anul II-IV, 1996-1998, nr. 2-4, p. 7-32

<sup>20</sup> Al. Păunescu, A. Conea, M. Cârciuraru, V. Codarcea, Al. V. Grossu, R. Popovici, Considerații arheologice, geocronologice și paleoclimatice privind așezarea Ripiceni-Izvor (Considération archéologiques, géocronologiques et paléoclimatiques sur l'établissement de Ripiceni-Izvor), SCIVA, 27, 1976, 1, p. 5-19.

<sup>21</sup> N. N. Moroșan, *Le pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est, (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie)*, AIGR, vol. XIX, București, 1938.

<sup>22</sup> C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Geochronology of the Paleolithic in România.....*

<sup>23</sup> Al. Păunescu, A. Conea, M. Cârciuraru, V. Codarcea, Al. V. Grossu, R. Popovici, op. cit.

<sup>24</sup> N. N. Moroșan, op. cit.

<sup>25</sup> Al. Păunescu, A. Conea, M. Cârciuraru, V. Codarcea, Al. V. Grossu, R. Popovici, op. cit.

Brörup (60.800-59.100 B. P.). În schimb, datările C-14 obținute pentru Musterianul III au oferit vârste între 46.400 + 4.700/-2.900 și 45.000 + 1.400/-1.200 B. P. (sau chiar, GrN 16.394: 38.900 ± 900 B. P., dacă includem această datare pentru care nu se precizează stratul de cultură, dar pentru care putem invoca adâncimea probei), deci mult mai recente decât estimările noastre, probabil din cauza limitelor metodei C-14 pentru vârste foarte mari<sup>26</sup>. Musterianul IV-V, asimilat cu Musterianul de tradiție acheuleană de debitaj Levallois, l-am încadrat inițial în ultima parte a oscilației *climatică Nandru B* și în prima parte a stadiului glaciatic care i-a urmat (nivelul Musterian IV) și în a doua parte a stadiului glaciatic și începutul oscilației *climatică Ohaba B* (nivelul Musterian V)<sup>27</sup>. Ulterior, am reinterpretat diagrama polinică, în sensul că am sesizat o discordanță sedimentologică, mai exact stadiul glaciatic dintre *complexul interstadial Nandru* și *complexul interstadial Ohaba* ar lipsi în cea mai mare parte, depozitul specific acestei perioade suferind procese de remaniere chiar spre sfârșitul musterianului V<sup>28</sup>. În aceste condiții, Musterianul IV – V este contemporan în cea mai mare parte oscilației *climatică Nandru B* (faza *Nandru 3* = Odderade; faza *Nandru 4* = Moershoofd – Hengelo), probabil stadiului glaciatic care îi urmează (depozitul specific lui lipsind) și sfârșește la începutul oscilației *climatică Ohaba A*<sup>29</sup>. Dacă ar fi să apreciem vârsta care rezultă din corelațiile fazelor specifice oscilației *climatică Nandru B* cu cele din vestul Europei, ar rezulta o vârstă între 58.100 și 36.950 B. P., iar dacă vom lua în seamă faptul că sfârșitul musterianului V prinde începutul oscilației *climatică Ohaba A*, putem presupune o vârstă de circa 30.000 B. P.<sup>30</sup> Datările C-14 au oferit pentru Musterianul de tradiție acheuleană de debitaj Levallois (Musterianul IV-V) vârste cuprinse în general între 44.800 + 1.300/-1.100 B. P. (GrN 9.208) – 40.200 + 1.100/-1.000 B. P. (GrN 9.210). Desigur, nu trebuie neglijată în totalitate nici datarea mai veche obținută la laboratorul din Berlin de 28.780 ± 2.000 B. P. (Bln 810), ceea ce ne-ar apropia de ipoteza noastră, conform căreia Musterianul V sfârșește la începutul oscilației *climatică Ohaba A*.

Locuirea aurignaciană a fost inițial considerată că ar debuta odată cu oscilația *climatică Herculană I*<sup>31</sup>, iar ulterior, după reinterpretarea diagramei

<sup>26</sup> *Ibidem*

<sup>27</sup> M. Cârciumaru, *Mediul geografic în Pleistocenul superior și culturile paleolitice din România....*

<sup>28</sup> M. Cârciumaru, *Contexte stratigraphique, paléoclimatique et géochronologique des civilisations du Paléolithique moyen et supérieur en Roumanie*, L'Anthropologie (Paris), Tome 93, 1989, no. 1, p. 99-122 (ISSN 00035521).

<sup>29</sup> *Ibidem*; Idem, *Le Paléolithique en Roumanie....*

<sup>30</sup> M. Cârciumaru, *Mediul geografic în Pleistocenul superior și culturile paleolitice din România....*; Idem, *Contexte stratigraphique, paléoclimatique et géochronologique des civilisations du Paléolithique moyen et supérieur en Roumanie....*; Idem, *Le Paléolithique en Roumanie....*

<sup>31</sup> Al. Păunescu, A. Conea, M. Cârciumaru, V. Codarcea, Al. V. Grossu, R. Popovici, op. cit.



polinice de la Ripiceni-Izvor<sup>32</sup>, în perioada rece dintre *oscilația climatică Ohaba A și Ohaba B*. Având în vedere paralelizarea dintre *complexul interstadial Ohaba și Arcy-Stillfried B* (32.550-28.300 B. P.), putem considera că datarea C-14 obținută pentru prima parte a locuirii aurignaciene de  $28.420 \pm 400$  B. P. (Bln 809) că susține o astfel de încadrare geocronologică.

În anul 1977 vedea lumina tiparul studiului palinologic din peștera Cioarei de la Boroșteni (com. Peștișani, jud. Gorj), care, ca în majoritatea cercetării polinice a așezărilor paleolitice din acea vreme, nu beneficia de nici un fel de datare absolută. Diagrama polinică consfințea în premieră, într-un profil dintr-o așezare paleolitică, o perioadă de încălzire mai veche decât *complexul interstadial Nandru*, denumit atunci *interglaciul Boroșteni*<sup>33</sup>, iar ulterior *complexul de încălzire Boroșteni* (M. Cărciumaru, M. Otte, M. Ulrix-Closset, 1995). Implicit, se constata că Musterianul din această peșteră este cel mai vechi în raport cu alte așezări paleolitice din România și, de asemenea, pentru prima dată se documenta într-o peșteră că locuirea musteriană nu era mai tânără decât *complexul interstadial Nandru*, fapt confirmat apoi și de datarea de  $37.750 \pm 950$  B. P. (GrN 13.005).

*Complexul de încălzire Boroșteni* se dovedea a fi contemporan cu stratele musteriene A-E și prima parte a stratului F. Datările obținute ulterior acestei încadrări au fost cuprinse pentru stratul E, adică pentru partea superioară a *complexului de încălzire Boroșteni*, între  $51.900 + 5.300/-3.200$  B. P. (GrN 15.048) și  $50.900 + 4.400/-2.800$  B. P. (GrN 15.046). În mod curios, pentru stratul F datările sunt mai mari, chiar dacă păstrează un oarecare grad de relativitate, fiind cuprinse între  $> 54.000$  B. P. (GrN 15.055) și  $> 45.000$  B. P. (GrN 13.003). Stratul G, sedimentat în timpul *oscilației climatice Nandru A* a fost datat la  $47.550 + 3.200/-1.100$  B. P. (GrN 13.002), deci cu o vârstă mai recentă decât estimările noastre, ca și stratul H, contemporan cu perioada de răcire dintre *oscilațiile climatice Nandru A și B*, care au oferit doar o vârstă de  $48.000 + 1.800/-1.500$  B. P. (GrN 15.054). Nici stratul J, datat între  $48.900 + 2.100/-1.700$  B. P. (GrN 15.053) și  $43.000 + 1.300/-1.000$  (GrN 13.001) nu este în concordanță cu încadrările cronoclimatice și paralelizările noastre conform cărora ar fi trebuit să se fi desfășurat înainte de 55.000 de ani. Stratul K (datat la  $47.200 + 2.900/-2.100$  B. P. – GrN 15.052) depus în prima parte a perioadei de degradare a climatului care precede faza *Nandru 4* a se apropie într-o oarecare măsură de vârsta de

---

<sup>32</sup>M. Cărciumaru, *Contexte stratigraphique, paléoclimatique et géochronologique des civilisations du Paléolithique moyen et supérieur en Roumanie.....* ; Idem, *Le Paléolithique en Roumanie.....*

<sup>33</sup>M. Cărciumaru, *Interglaciul Boroșteni (Eem=Riss-Würm=Mikulino) și unele considerații geocronologice privind începuturile musterianului în România pe baza rezultatelor palinologice din peștera Cioarei-Boroșteni (jud. Gorj) (L'interglaciaire de Boroșteni (Eem=Riss-Würm=Mikulino) et quelques du Moustérien en Roumanie à la lumière des résultats palynologiques de la grotte « Peștera Cioarei » de Boroșteni (Département de Gorj), SCIVA, T. 28, 1977, nr. 1, p. 19-36.*

49.950 B. P. care reprezintă debutul interstadiului Moershoofd, cu care a fost paralelizată această fază.

În ceea ce privește stratul O, care a livrat utilaje specifice paleoliticului superior (Gravetian) și trei datări între  $25.900 \pm 120$  B. P. (GrN 15.051) și  $23.570 \pm 230$  B. P. (GrN 15.050), este în perfectă concordanță cu oscilația climatică *Herculane I*, în timpul căreia s-a desăvârșit sedimentarea celei de a doua jumătăți a acestui strat.

Relativa necorelare dintre datările C-14 din peștera Cioarei și încadrările cronoclimatice propuse prin studiul palinologic poate să fie o consecință a vârstelor foarte mari ale sedimentelor și limitelor metodei C-14, având în vedere că inandvențele cronologice se manifestă pentru stratele mai vechi de 50.000 de ani, deci deasupra posibilităților de datare ale metodei.

Așezarea tardenoaziană de la Erbiceni a livrat un profil studiat palinologic, extrem de interesant, pentru că oferea completarea schemei paleoclimatice a pleistocenului superior printr-un studiu într-o așezare cu cultură materială<sup>34</sup>. Astfel au fost definite două oscilații climatice, denumite *Erbiceni A* și *Erbiceni B*, paralelizate atunci, de asemenea, în lipsa oricăror datări C-14 cu Bölling și Alleröd din nord-vestul Europei. Stratul tardenoazian avea însă să fie atribuit, ca urmare a studiului palinologic, holocenului, mai exact fazei molidului cu stejăriș mixt și alun și în bună parte fazei carpenului ambele precizate în zona înaltă de E. Pop<sup>35</sup>, mai exact perioadei de tranziție de la Boreal la Atlantic, Atlanticului și în oarecare măsură Subborealului din schema Blyt-Sernander, aplicată în vestul continentului. Conform acestor paralelizări, însemna că Tardenoazianul de la Erbiceni s-ar fi desfășurat între circa 8.000 și 3.000 de ani B.P., fapt greu de acceptat la acea vreme, mai ales în ceea ce privește sfârșitul acestei culturi. Numai că datările C-14 aveau să confirme întrutotul ipotezele noastre, pentru că ele sunt cuprinse între  $7.850 \pm 215$  B. P. (Gx 9.417) și  $3.400 \pm 40$  B. P. (GrN 16.993), între ele mai existând o alta de  $4.840 \pm 50$  B. P. (GrN 16.994), consfințind, dacă mai era nevoie veridicitatea celorlalte.

Ca urmare a cercetării palinologice a celor mai importante așezări paleolitice din România, a fost posibilă crearea unei scheme paleoclimatice a pleistocenului superior<sup>36</sup>. Succesiunea oscilațiilor climatice fiind precizată aproape în exclusivitate prin cercetările din așezările arheologice, cu stratele de cultură atribuite paleoliticului, s-au creat, pentru prima dată, premisele formulării unor considerații reale asupra succesiunii culturilor specifice acestei perioade. Un fapt

---

<sup>34</sup>M. Cărciumaru, *Paleomediul și geocronologia tardenoazianului de la Erbiceni (jud. Iași) (Paleomilieu et géochronologie du Tardénoisien d'Erbiceni (départ. de Iași)*, SCIVA, T. 35, 1984, nr. 4, p. 288-300.

<sup>35</sup>E. Pop, *Contribuții la istoria pădurilor din nordul Transilvaniei, (Beiträge zur Geschichte der Wälder Nordsiebenbürgens)*, BGBCluj, XXII, 1942, 1-4, Cluj, p. 101-107.

<sup>36</sup>M. Cărciumaru, *Contribuții palinologice la cunoașterea oscilațiilor climatice din pleistocenul superior pe teritoriul României (Contributions palynologiques à la connaissance des oscillations climatiques du Pléistocène supérieur en Roumanie)*, St. cerc. geol., geofiz., geogr., Seria Geografie, XXIV, 1977, 2, p. 191-198.

șocant, foarte greu a fi recunoscut ca plauzibil și, oricum, neformulat de cercetările de până atunci, l-a reprezentat constatarea asupra contemporaneității unor culturi specifice paleoliticului, precum Musterianul, Aurignacianul, Gravetianul, Tardenoazianul, culturi care nu erau concepute decât cu limite nete între ele și nicidecum cu interferențe culturale. Într-o perioadă dominată profund de astfel de concepte, afirmam, începând din anul 1977, următoarele<sup>37</sup>:

- Perioada cuprinsă între *complexul de încălzire Boroșteni* și stadiul glaciatic dintre *complexul interstadial Nandru* și *complexul interstadial Ohaba* s-a desfășurat pe teritoriul României o **perioadă de derulare a musterianului (Paleolitic mijlociu)**;

- *Complexul interstadial Ohaba* și stadiul glaciatic precedent este caracterizat de faptul că **Musterianul din anumite regiuni a coexistat cu Paleoliticul superior (Aurignacian, Gravetian) din alte zone ale teritoriului României**;

---

<sup>37</sup> *Ibidem*; Idem, *Paysage paléophytogéographique, variations du climat et géochronologie du Paléolithique moyen et supérieur de Roumanie*, Dacia, N.S., XXIII, 1979, p. 21-29; Idem, *Mediul geografic în Pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*; Idem, *Câteva datări C<sub>14</sub> în contextul schemei paleoclimatice a pleistocenului superior din România (Quelques datations C-14 dans le contexte du schéma paléoclimatique du Pléistocène supérieur de Roumanie)*, SCIVA, T. 33, 1982, nr. 4, p. 359-401; Idem, *La relation homme-environnement élément important de la dynamique de la société humaine au cours du Paléolithique et de l'Épipaléolithique sur le territoire de la Roumanie*, Dacia, N.S., XXIX, 1985, 1-2, p. 7-34; Idem, *Les cultures lithiques du Paléolithique supérieur en Roumanie. Chronologie et conditions du milieu*, Actes du Colloque de Liège du 3 au 7 octobre 1984 "La signification culturelle des industries lithiques", BAR International Series, 239, 1985, p. 235-255 (ISBN 0 86054-309 9); Idem, *Valence chronologiques de la palynologie-confirimations dans les couches paléolithiques de Roumanie*, Acta Interdisciplinaria, Nitra, Tomus IV, 1986, p. 175-180; Idem, *Confruntări, confirmări și infirmări în geocronologia paleoliticului din România (Confrontations, confirmations et infirmations dans la géochronologie du Paléolithique en Roumanie)*, SCIVA, T. 37, 1986, nr. 3, p. 256-261; Idem, *L'environnement et géochronologie du Paléolithique et Épipaléolithique de la Roumanie*, în "La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie", Iași-Botoșani, 1985, Iași, 1987, p. 97-104; Idem, *Contexte stratigraphique, paléoclimatique et géochronologique des civilisations du Paléolithique moyen et supérieur en Roumanie*; Idem, *Paléoenvironnement et chronostratigraphie du Paléolithique moyen et supérieur en Roumanie, Paléoecologie et géochronologie des industries du Paléolithique supérieur ancien de la Roumanie*, în "El Cuadro géochronológico del Paleolítico superior inicial", Museo y Centro de Investigación de Altamira. Monografías, 1994, No. 13, p. 15-23 (ISBN 84-8181-024-X); Idem, *Transition du Paléolithique moyen au Paléolithique supérieur en Roumanie: contexte paléoclimatique et chronologie*, Actes du Colloque de Miskolc "Les industries à pointes foliacées d'Europe Centrale", Paleo, Revue d'Archeologie préhistorique, Supplément, 1995, No. 1, p. 101-104 (ISSN 1262-3075; ISBN 2-911233-00-X); Idem, *Le Paléolithique en Roumanie.....*

- Între sfârșitul *oscilației climatice Ohaba B* și aproximativ a doua jumătate a *oscilației climatice Herculană II*, perioada înglobând deci, de asemenea, ultimul stadiu glaciatic, s-au desfășurat **culturile paleoliticului superior**. În această perioadă **Aurignacianul din anumite așezări au putut fi sincrone gravetianului din alte situri;**

- Spre partea finală a *tardiglaciului* și prima parte a *holocenului* s-a remarcat în regiunea Platformei Moldovei **existența așezărilor atribuite gravetianului final**. În același timp, într-o serie de alte regiuni ale României, **existau așezări atribuite epipaleoliticului sau tardenoazianului**.

Am considerat necesară trecerea în revistă a rezultatelor obținute în acele așezări paleolitice în care s-au făcut cercetări palinologice (pe baza cărora s-a realizat scara paleoclimatică a pleistocenului superior din România), iar ulterior au beneficiat de datări absolute prin C-14, pentru a atrage atenția asupra câtorva aspecte foarte importante care au avut implicații extrem de profunde în cronostratigrafia paleoliticului, dintre care le vom aminti pe cele mai importante:

- S-a demonstrat slăbiciunile sistemului cronologiei alpine, relativitatea lui, ca o consecință a lipsei oricărei legături dintre acest sistem și depozitele paleolitice, precum și incapacitatea sa de a oferi estimări de vârstă asupra anumitor culturi.

- Prin analogiile fazelor climatice, stabilite pentru Pleistocenul superior din România, cu cele din vestul Europei, a devenit posibilă, pentru prima dată, în lipsa aproape în totalitate a datărilor C-14 pentru nivelurile paleolitice, a vârstei diferitelor culturi paleolitice.

- În mod surprinzător, se constata, grație analogiilor cu oscilațiile climatice vest-europene bine datate, că Musterianul din România poate să ajungă până la vârste sub 28.000 de ani, supoziție greu de acceptat în acea vreme de comunitatea științifică din România și de pretutindeni (menționăm că pentru arheologii din străinătate aceste ipoteze au putut să fie cunoscute prin publicarea lor în lucrări redactate în limbi de circulație internațională, prezentarea lor la diverse manifestări științifice din diferite țări în care cercetarea paleoliticului se bucură de multă atenție, așa cum am menționat într-un studiu recent)<sup>38</sup>.

- În mod cert, cea mai surprinzătoare concluzie care se impunea prin cercetarea palinologică a așezărilor paleolitice din România a reprezentat-o demonstrarea contemporaneității dintre Musterian, Aurignacian și Gravetian, aspect calificat ca o adevărată erezie științifică, dar care avea să fie confirmat întru totul de datările C-14 obținute ulterior, după cum au fost, de altfel, sintetizate recent într-un studiu care a utilizat întreaga bază de datări absolute pentru Paleoliticul din țara noastră<sup>39</sup>.

<sup>38</sup> M. Cărciumaru, M. Pleșa, *Le Paléolithique moyen tardif en Roumanie*, în Éva Fülöp, Julianna Cseh (Editor), „Topical Issues of Middle Palaeolithic period in Central Europe”, Tata, 20-23 October 2003, Komárom-Esztergom County Museum Directorate, Tata, 2004, p. 221-232 (ISSN 0866-2908).

<sup>39</sup> M. Cărciumaru, M. Cosac, E. C. Nițu, *Les datations C-14 et la succession culturelle du Paléolithique, Épipaléolithique et Mésolithique de la Roumanie*, Annales d'Université

Multe din aceste contribuții, pe care îndrăznim să le denumim esențiale, considerăm că trebuie să fie judecate și raportate la timpul istoric când au fost emise, în contextul stadiului cunoașterii fiecărei etape în parte. Din păcate, trebuie să afirmăm că, alături de desconsiderarea lor la timpul respectiv, prea adesea, în ultima vreme, există tendința de a fi sortite uitării. Destul de ușor se ignoră necesitatea de a cita impactul lor, sau chiar de a menționa autorul acestor îndrăznețe supoziții pentru perioada când au fost formulate. Este adevărat că ele au primit atâtea confirmări încât multe din ele s-au transformat în adevărate postulate al căror autor s-a pierdut în noianul acumulărilor științifice. Dacă acesta ar fi singurul motiv, am găsi suficiente argumente de satisfacție, dar din păcate observăm uneori că unii din colegii noștri descopăr lucruri deja descoperite, considerând, de exemplu, contemporaneitatea unor culturi sau vârsta tardivă a acestora ca ceva normal, care nu mai trebuie demonstrat și cu atât mai mult amintit autorul primelor mențiuni în acest sens.

Cercetarea paleoliticului din România beneficiază acum de un sistem cronostratigrafic bazat pe cercetări interdisciplinare, dezvoltat din nucleul care l-a constituit scara paleoclimatică, construită la început în principal pe seama studiilor polenului fosil din așezările arheologice. Acest sistem original de referință exprimă realitățile schimbărilor mediului din această parte a Europei și el a apărut dintr-o necesitate obiectivă de înlocuire a cronologiei alpine, cronologie importată și prin urmare străină depozitelor paleolitice de la noi, greu de adaptat și asimilat pentru ordonarea succesiunilor paleoculturale.

Cu toată această experiență nefericită a utilizării sistemului alpin, în condițiile în care a fost construit un sistem de referință cronostratigrafic care să exprime realitățile mediului în succesiunea naturală din această parte a continentului, verificat și care continuă să se confirme în numeroase așezări paleolitice, există colegi din alte țări care vin cu sisteme cronostratigrafice proprii altor regiuni ale Europei, pe care le aplică în România, cunoscându-le probabil mai bine<sup>40</sup>, după cum unii din colegii noștri din țară, poate în dorința de a-și integra rezultatele la nivel european mai ușor, bănuind că în acest fel se vor face mai ușor înțeleși, importă apriori, precum altădată sistemul alpin, modelul cronostratigrafic

---

„Valahia” Târgoviște, Section d’Arhéologie et d’Histoire, Tome VI-VII, 2004-2005, p. 7-44 (ISSN 1584-1855).

<sup>40</sup>P. Haesaerts, *Stratigraphie du gisement paléolithique de Mitoc Malul Galben (District de Botoșani, Roumanie): étude préliminaire, Préhistoire européenne*, Vol. 3, 1993, p. 67-71 ; P. Haesaerts, F. Damblon, *Paléoenvironnement et chronologie du Paléolithique dans la Grande Plaine eurasiatique depuis 150.000 ans*, Bulletin de la Société royale Anthropologie et Préhistoire, 107, 1996 p. 9-11 ; P. Haesaerts, I. Borziac, J. Van Der Plicht, F. Damblon, *Climatic events and Upper Palaeolithic chronology in the Dniestr basin: new radiocarbon results from Cosautsi*, în W. G. Mook, J. Van der Plich (eds) *Proceedings of the 16-th International 14-C Conference, Groningen, Radiocarbon*, Vol. 40, 1998, nr. 2, 649-657 ; P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, F. Damblon, L. Koulakovska, J. Van Der Plicht, *The East Capathians Loess Record: A reference for the Middle and Late Pleniglacial Stratigraphy in Central Europa*, Quaternaire. Revue de l’Association Française pour l’Etude du Quaternaire, Paris, 14, 2003, 3, p. 163-188.

bazat pe împărțirea în pleniglaciare și interpleniglaciare, fără nici o legătură cu teritoriul nostru<sup>41</sup>.

În ultima sinteză asupra paleoliticului superior dintre Carpați și Nistru, cronostratigrafa acestei perioade este împărțită în șase etape, cel puțin bizar, din rațiuni care nu sunt explicate și pentru care noi nu găsim nici o justificare în depozitele arheologice specifice acestei perioade. Prima etapă, în mod curios, este considerată „Les étapes climatiques et cronostratigraphiques de la partie supérieure de la période Würm I et de transition à Würm II, d'environ 70.000 ans B. P. à 45.000 ans B. P.”<sup>42</sup>. Iată, cum după atâtea discuții asupra incapacității cronologiei alpine de a oferi un cadru viabil de referință pentru Paleoliticul Europei, colegii noștri consideră necesar să îl readucă în discuție, fără să bănuiască cât de ușor cad într-o capcană greu de acceptat, atribuind paleoliticului superior o astfel de vârstă. Nu vrem să mai discutăm cât de arbitrar este împărțit Pleniglaciul, asupra căruia nu mai insistăm, în măsura în care ne-am exprimat opinia asupra întrebuirii unei astfel de cronostratigrafii a pleistocenului din nord-vestul Europei în regiunile noastre.

Musterianul a fost considerat de mult timp creația omului de Neandertal, iar Paleoliticul superior a lui *Homo sapiens sapiens*, iar culturile respective s-ar fi desfășurat într-o succesiune liniară.

Prin demonstrația pe care o făceam asupra contemporaneității dintre Musterian și Paleoliticul superior, noi aduceam încă de atunci în discuție contemporaneitatea celor două specii în Europa și chiar în cadrul unor teritorii apropiate, ceea ce presupunea contactul lor.

Descoperirile recente de neandertalieni foarte întârziați, mai ales în Portugalia (resturile umane neandertaliene de la Zaffaraya, sau stratele musteriene dateate până spre 28.000 de ani de la Caldeirao, Columbeira, Almoda Lapa dos Furos etc.)<sup>43</sup>, alături de atestarea foarte timpurie a lui *Homo sapiens*, chiar în România, datat la 34.950 B. P. (OxA-11.711) et 34.290 ± 990 / - 870 B. P. (GrN-22.810)<sup>44</sup>, ne îndreptătesc să afirmăm că supozițiile noastre, greu de conceput

---

<sup>41</sup> I. Borziac, P. Haesaerts, V. Chirica, *Cadrul cronostratigrafic al paleoliticului superior cuprins între Carpații Orientali și Nistru*, Revista Arheologică, V, 1, 2005, N.2, Chișinău; I. Borziac, V. Chirica, M.-C. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur à travers l'espace Carpatho-Dniestréen*, Académie Roumaine, Filiale de Iași, Institut d'Archéologie Iași, 2006, 440 p., 237 fig. (ISBN (10): 973-716-495-4; ISBN (13): 978-973-716-495-7).

<sup>42</sup> *Ibidem*, p. 29

<sup>43</sup> J. Zilhão, *The Ebro Frontier: A Model for the Late Extinction of Iberian Neanderthals*, în C. Stringer, N. Barton, C. Finlayson (Edited by), *Neanderthals on the Edge*, Oxbow Books, 2000, p. 111-121.

<sup>44</sup> E. Trinkaus, Ș. Milota, R. Rodrigo, M. Gherase, O. Moldovan, *Early modern human cranial remains from the Peștera cu Oase, Romania*, Journal of Human Evolution, 45, 2003, p. 245-253; E. Trinkaus, O. Moldovan, Ș. Milota, A. Bîlgăr, L. Sarcina, S. Athreya, S. Bailey, R. Rodrigo, M. Gherase, T. Higham, C. Ramsey Bronk, J. Van der Plicht, *An early modern human from the Peștera cu Oase, Romania*, PNAS, Vol. 100, 2003, p. 11.231-11.236; E. Trinkaus, J. Zilhão, H. Rougier, R. Rodrigo, Ș. Milota, M. Gherase,

cândva, sunt vehiculate ca lucruri obișnuite. În acest fel, încercăm să găsim o justificare celor care uită cu desăvârșire că ar trebui să citeze pe cei care au susținut astfel de ipoteze într-o etapă în care discuții cu subiecte de acest fel erau greu de acceptat.

---

L. Sarcină, O. Moldovan, I. Bălțean, V. Codrea, S. Bailey, R. Franciscus, M. Ponce de Leon, C. Zallikofer, *The Peștera cu Oase and early modern humans*, în Conard N. (ed.), *When Neanderthals and Modern Humans Met*, Kerns Verlag, Tübingen, 2006, p. 145-165.

